

особливостей злочинів у сфері службової діяльності, специфіки організованої злочинності серед чиновників органів внутрішніх справ. Вивчення масиву кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками ОВС, дало можливість виділити наступні загальні форми злочинів, корисливих і інших особистих мотивів у вчиненні злочинів цієї категорії: учинення злочинів за мотивами простого (епізодичного) отримання неправомірної вигоди, разової допомоги по знайомству, родинному й іншому особистому мотиву, з іншої особистої зацікавленості; учинення злочинів на основі злочинного “злиття”, корумпованих зв’язків посадових осіб ОВС з комерційними й іншими структурами, на основі регулярного отримання неправомірної вигоди за загальне заступництво й потурання по службі, на основі взаємної допомоги в задоволенні інших особистих корисливих інтересів; учинення злочинів за мотивами, заснованими на незаконному впливі окремих представників місцевих органів влади, вищих і інших контролюючих органів, впливових кіл, великих промислових структур і установ регіону, організованих злочинних формувань; учинення злочинів за мотивами злочинного приховування, потурання злочинам з боку вищих посадових осіб щодо нижчих, за мотивами неправильно зрозумілих інтересів служби (збереження репутації, неправдивої благополучної звітності тощо).

Аналіз відомостей щодо місць, де звичайно вчинювалися злочини у сфері службової діяльності, показав, що у 54 % фактів гроші або інші речі передаються безпосередньо в ОВС, у кабінеті й т. ін., поруч з будинком і т. ін.; у 34 % - у місцях, куди спеціально приїжджають для того, щоб уникнути сторонніх, також і в місцях проведення огляду вантажів, 12 % - в автомашинах, в інших місцях - 10 %. У 47 % від загальної кількості навмисних злочинів корислива зацікавленість виражалася, крім інших мотивів, у безоплатному пригостанні в ресторанах, наданні товарів за низькими цінами, в одержанні грошей у позику на тривалі строки без відсотків, або з наступним неповерненням боргу й т. ін. Злочинне “злиття”, корумповані зв’язки посадових осіб ОВС з комерційними й іншими структурами - одна з найнебезпечніших форм

корупції загалом у системі державного управління. З вивчених матеріалів кримінальних проваджень тільки 3 % виявлених злочинів мали подібні ознаки.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ, являє собою загальну модель даної категорії злочинів, що відображає оперативно-розшукові особливості змісту й взаємозв’язку її елементів з метою оптимального вирішення завдань протидії таким злочинам.

Література

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 04.07.2014 р. № 3718-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Албул С.В. Поняття та складові оперативного (ініціативного) пошуку підрозділів карного розшуку / С.В. Албул // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 29 листопада 2013 р.). - Одеса: ОДУВС, 2013. - 320 с. - С. 4-5.
3. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю: поняття, суть, завдання та підстави: навч. посібн. - К., 1995. - 234 с.
4. Мазуренко М.С. Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів: автореф...дис. канд. юрид. наук. - 12.00.09. - Одеса: ОДУВС, 2011. - 20 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник / [авт. кол.: С.В. Албул, К.І. Беляков, А.І. Берендєєва та ін.]; [за ред. С.П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова] - Київ: Відділ редакційно-видавничої діяльності МВС України, 2012. - 884 с.

Боднар В.Є.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник Департаменту МВС України
Надійшла до редакції: 17.09.2014

УДК 343.102:343.982

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТРОК - ДІЙОВИЙ ЗАСІБ ПРОВЕДЕННЯ СВОЄЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Берназ П. В.

Стаття присвячена основним підходам в юридичній процесуальній науці та законодавчій інтерпретації поняття та видів процесуального строку як дійового засобу проведення своєчасного кримінального провадження. По-новому висвітлено зміст і види процесуального строку. Надані пропозиції щодо вдосконалення законодавства та зазначеної дефініції. Доведено, що своєчасна розробка зазначеної вище проблеми створює доктринальну основу вдосконалення як нормотворчої, так і правозастосовної діяльності. Процесуальні строки - це встановлені на основі Конституції України, міжнародно-правових документів кримінальним і кримінально-процесуальним законами, підзаконними нормативно-правовими актами або відповідно до них слідчим, начальником слідчого підрозділу, прокурором, слідчим суддею або судом проміжок часу, у межах якого та з дотриманням

принципу розумності строків повноважні особи своєчасно, якісно та швидко виконують необхідні за кримінальним провадженням процесуальні та інші дії чи приймають та виконують процесуальні, організаційні, тактичні, стратегічні, технічні й інші рішення або утримуються від окремих дій і рішень.

Ключові слова: час, процесуальні строки, розумні строки, значення, поняття та види процесуальних строків.

Стаття посвячена основним підходам в юридической процессуальной науке и законодательной интерпретации понятия и видов процессуальных сроков как действенного средства своевременного проведения уголовно-процессуального производства. Сформулированы предложения по совершенствованию как понятия, так и законодательства по этой проблеме.

По-новому освещаются понятие и виды процессуального срока. Доказано, что своевременная разработка указанной выше проблемы создает доктринальную основу совершенствования нормотворческой и правоприменительной деятельности. Процессуальные сроки - это установленный Конституцией Украины, международными правовыми актами, криминальным и криминально-процессуальным законами, нормативно-правовыми актами либо в соответствии с ними следователем, руководителем следственного подразделения, прокурором, следственным судьей либо судом отрезок времени, в пределах которого и с соблюдением принципа разумности сроков уполномоченные лица своевременно, качественно и быстро выполняют необходимые по уголовному производству процессуальные и другие действия или принимают и реализуют процессуальные, организационные, тактические, стратегические, технические и другие решения либо воздерживаются от отдельных действий и решений.

Ключевые слова: время, процессуальный срок, разумные сроки, значение, понятие и виды процессуальных сроков.

The article is devoted to the main approaches to legal scholarship and procedural legal interpretation of the concept and the types of procedural term as an effective way of providing timely criminal proceedings. A new species highlighted content and procedural deadline. The proposals to improve legislation and specified definitions. It is proved that the timely development, the above problem, creates a doctrinal foundation improvement as rule-making and enforcement activities. Procedural terms - is established on the basis of the Constitution of Ukraine of international law, criminal law and criminal procedural law, regulation regulatory acts or acted upon by the investigator, chief of investigation department, prosecutor, investigating judge or court of the period of time within which and with the principle of reasonable time by a duly authorized person on time, efficiently and quickly perform the necessary procedure in criminal proceedings or other action or refrain or accept and comply with the procedural, organizational, tactical, strategic, technical and other solutions.

Keywords: time, procedural time limits reasonable time, values, concepts and types of procedural terms.

Кримінальне провадження злочинів проходить у певних часових рамках і визначає строк, тривалість діяльності відповідних посадових осіб під час досудового розслідування злочинів. У КПК України передбачені процесуальні строки, які виступають не тільки дійовим засобом проведення своєчасного розслідування, а й гарантією належного забезпечення належного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Учені все частіше звертаються до нього в ході розроблення проблем оптимізації кримінального провадження, адже зазначена діяльність повинна протікати в певних часових рамках. Перебіг часу впливає на організацію, тактику й стратегію розслідування злочинів. Процесуальний строк є базовим поняттям, яке можна розкривати, пояснювати, уточнювати, але не просто однозначно визначити. Безперечно, доведення визначення цього поняття до найбільш адекватного реаліям досудового розслідування та судового

провадження має істотне значення. Процесуальний строк як поняття відноситься до таких, щодо яких не має однастайності в юридичній літературі. Різними авторами це поняття трактується по-своєму. В.М. Тертишник визначає процесуальний строк у широкому значенні як певний проміжок часу, протягом якого особа має виконати ту чи іншу дію [1, 44]. Схожим чином, як проміжок часу, протягом якого суб'єктові необхідно виконати певну процесуальну дію або прийняти певне процесуальне рішення, тлумачить процесуальний (кримінально-процесуальний) строк О.В. Козаченко [2, 41].

Мають місце й більш детальні визначення поняття "процесуальні строки" в кримінальному провадженні: це проміжки часу, встановлені на основі Конституції України й міжнародно-правових документів кримінально-процесуальним законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею, судом, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані чи мають право приймати процесуальні рішення або вчиняти процесуальні дії [3, 322].

В основі визначення цього поняття лежить поняття часу. Категорія часу відіграє в зазначеному виді діяльності ключову роль. Вона відноситься до одних з найбільш складних для науковців. Більш того, час і багато які з його властивостей становлять для нас загадку не тільки у сфері мікро- й мегасвіту, але й на рівні нашого повсякденного досвіду, у нашому повсякденному житті. У нас немає ані достатніх знань про час і його властивості, ані достатнього його розуміння [4, 3-4].

Новий тлумачний словник української мови поняття "час" трактує як одну з основних об'єктивних форм існування матерії, яка виявляється в тривалості буття; проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, місяців, років тощо; тривалість існування явищ і предметів, яка вимірюється століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами й т. ін.; історичний період; сприятливий, потрібний момент [5, 760]. А строк визначає як установлений, визначений для кого-, чого-небудь відрізок часу [5, 460].

Крім того, згідно з п. 1 ст. 113 КПК України процесуальні строки - це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжок часу, у межах якого учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії [6, 285].

По-перше, на нашу думку, некоректно сформульовані окремі положення цієї статті, адже не всі учасники кримінального провадження мають право (обов'язки) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії, зокрема: підозрюваний, потерпілий, заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок, перекладач, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

При цьому під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення відповідно до ст. 7 та п. 1 ст. 28 КПК України повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

По-друге, під час досудового розслідування ті учасники, які мають право відповідно до ч. 1 ст. 113

КПК України приймати процесуальні рішення й вчиняти процесуальні дії (прокурор, судовий слідчий, суд), уповноважені проводити не тільки процесуальні рішення й дії, але й організаційні, тактичні, технічні тощо, проведення яких приводить також до використання процесуального строку. Крім цього, слідчий, керівник органу досудового розслідування відповідно до своїх повноважень також мають право приймати процесуальні рішення та вчиняти процесуальні дії, що також свідчить про вади зазначеної вище статті.

Мало того, учасники кримінального провадження не тільки зобов'язані чи мають право приймати процесуальне рішення або вчиняти процесуальні дії, а іноді й утримуватися чи відмовлятися від їх прийняття чи вчинення (ст. 340 КПК).

Необхідно підкреслити й те, що дотримання вимог КПК стосовно строків розслідування надає можливість гарантувати забезпечення своєчасного й належного захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження, завданням якого згідно зі ст. 2 КПК України є також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

Безумовно, що завдання кримінального провадження - забезпечення швидкого розслідування - повинно виконуватися в межах процесуальних строків. Швидке розслідування злочину й судового розгляду означає необхідність їх здійснення в строки, які є об'єктивно необхідними та достатніми для встановлення всіх обставин, які є об'єктивно необхідними та достатніми для встановлення усіх обставин кримінального провадження в стислий строк [7, 18]. Але швидке розслідування й швидкий судовий розгляд не зводяться тільки до стислих строків. Головною сутністю слова "швидке" є бистрий темп діяльності посадової особи. Так, відповідно до словника С.І. Ожегова "скорый - совершающийся, осуществляющийся быстро в короткий промежуток времени" [8, 645]. А згідно з Новим тлумачним словником української мови "швидкість - стрімкість руху; бистрота, прудкість, хуткість, прискорений темп якоїсь дії, процесу" [5, 800].

Відповідно до теми нашого дослідження "швидке розслідування, судове провадження" - це "стрімкий темп дії, процесу", прискорена діяльність повноважної посадової особи, яка повинна проходити в межах процесуального строку за мінімально можливий часовий проміжок між початком розслідування і його завершенням та між підготовкою судового провадження, судовим розглядом до прийняття судового рішення [8, 3].

У зв'язку з зазначеним, пропонується така нова редакція п. 1 ст. 113 КПК України: "Процесуальні строки - це встановлений законом або відповідно до нього слідчим, начальником слідчого підрозділу, прокурором, слідчим суддею або судом проміжок часу, у межах якого та з дотриманням принципу розумності строків якісно й швидко діють відповідно до своїх повноважень учасники кримінального провадження".

Важливе теоретичне й практичне значення має розподіл процесуальних строків на види.

Відповідно до п. 1 ст. 113 КПК України залежно від джерела встановлення процесуального строку його можна розділити на ті, які встановлені Конституцією України, міжнародними правовими актами, законодавчими актами, підзаконними нормативними актами, і на ті,

які встановлюються згідно з п. 1 ст. 113 КПК України прокурором, слідчим суддею або судом. Але, на нашу думку, цей перелік необхідно доповнити слідчим, начальником слідчого підрозділу, експертом, адже вони також можуть встановлювати процесуальні строки.

Строки також поділяють за стадіями процесу, зокрема строки: досудового розслідування, судового провадження в першій інстанції, апеляційній, касаційній, у Верховному суді України.

У кримінальному процесі залежно від часового прояву процесуальних строків їх також поділяють на строки-періоди та строки-моменти [9, 23-24].

Строки-періоди - це такі процесуальні строки, де визначена максимальна тривалість слідчої дії. Наприклад, допит неповнолітнього відповідно до п. 2 ст. 226 КПК не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день. Або згідно з п. 2 ч. 1 ст. 219 КПК досудове розслідування має бути закінчено протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строки-моменти - це процесуальні строки, де вказано, в який момент необхідно виконати певну дію. Наприклад, відповідно до п. 3 ст. 224 КПК перед допитом свідок попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за давання завідомо неправдивих показань тощо.

Як різновид юридичних фактів строки бувають правовстановлюючі, що викликають виникнення правовідносин (наприклад, строки на оскарження), правозмінюючі (наприклад, з моменту передачі обвинувального акту до суду в підозрюваного змінюється правовий статус і він стає обвинуваченим) і правообмежуючі (наприклад, строк, протягом якого особа перебуває під вартою) [10, 234].

Є.В. Ісаєва, підсумовуючи різні види класифікацій процесуально-правових строків, зупиняється на чотирьох основних: 1) за критерієм адресата: строки для процесуальних дій суду, осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; 2) за способом визначення: обумовлені моментом у часі або періодом часу; 3) за способом обчислення: періоди, які обчислюються роками, місяцями, днями, годинами, і моменти в часі, які обумовлені точним часом або подією, що повинна настати; 4) за критерієм визначеності: на абсолютно-визначені (точно визначено час або момент настання певних подій) і відносно-визначені (законодавець закріплює тільки орієнтири для їх обчислення) [11, 122-123].

Крім цього, на нашу думку, процесуальні строки можна класифікувати й за іншими підставами.

1. Залежно від строку, який необхідний для виконання процесуальних та інших дій: а) відрізок часу, необхідний для виконання певної слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії; на проміжок, необхідний для проведення декількох процесуальних дій (тактична комбінація); б) період часу, необхідний для проведення тактичної або стратегічної операції; в) відрізок часу, необхідний для виконання усного або письмового доручення слідчого, прокурора оперативному підрозділу.

2. Залежно від строку, який необхідний для підготовки прийняття та реалізації процесуальних (слідчим, прокурором - постанови; слідчим суддею - ухвали; суддею - ухвали, вироку) та інших рішень: а) відрізок часу, необхідний для прийняття рішення та його виконання про початок досудового розслідування; б) час, необхідний для прийняття та виконання рішень під

час досудового розслідування; в) період часу, необхідний для прийняття й виконання рішень при підготовці та під час судового розгляду.

3. Залежно від того, чи можливо продовжити процесуальний строк: а) час, який можливо продовжити, зокрема продовження строку досудового розслідування (ст. 294 КПК України); б) відрізок часу, який неможливо продовжити, наприклад, допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а загалом понад вісім годин на день (п. 2 ст. 224 КПК України).

4. Процесуальні строки в окремих випадках можуть зупинятися й перериватися. У разі зупинення строк немовби “заморожується”, а після поновлення продовжує перебіг з того ж місця, на якому його було зупинено. У зв'язку з цим процесуальні строки можна поділити на такі, що перериваються, зупиняються й на такі, що протікають безперервно. Крім цього, залежно від того, чи можливо поновити процесуальний строк, чи ні - на пропущений строк, який можливо поновити (наприклад, відповідно до п. 5 ст. 447 КПК України суд за клопотанням особи, яка подала заяву про перегляд судового рішення в разі пропущення строку з причин, визнаних поважними, може поновити цей строк), та на відрізок часу, який неможливо поновити, зокрема строки давності (ст. 49 КК України).

5. Залежно від ситуації, яка склалася при розслідуванні злочину: на сприятливий для кримінального провадження період розслідування та несприятливий для кримінального провадження відрізок часу.

Можливо виділити й інші види процесуальних строків, зокрема: досудове розслідування може протікати в розумні строки або в строки, коли процесуальний час використовується неекономно, неефективно; на відрізок часу, який необхідний для початкового або для наступного етапу розслідування; на період, який необхідний для одночасного, послідовного проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, тощо.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що, на нашу думку, процесуальні строки - це встановлені на основі Конституції України та міжнародно-правових документів кримінальним, кримінально-процесуальним законами, підзаконними нормативно-правовими актами або відповідно до них слідчим, начальником слідчого підрозділу, прокурором, слідчим суддею або судом проміжок часу, у межах якого та з дотриманням принципу розумності строків повноважні особи своєчасно, якісно та швидко виконують необхідні за кримінальним провадженням процесуальні й інші дії чи приймають і виконують процесуальні, організаційні, тактичні, стратегічні, технічні та інші рішення, або утримуються від дій і рішень.

Дослідження поняття та видів процесуального строку - часової тривалості дій під час кримінального провадження - не самоціль, а результати таких досліджень можуть бути використані при науковій

розробці виникаючих проблем і направлені на оптимізацію тактики й стратегії досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ.

Своєчасна розробка зазначеної проблеми створює доктринальну основу вдосконалення як нормотворчої, так і правозастосовної діяльності, а також дозволить практикам більш точно орієнтуватися в часі та оптимально його використовувати при кримінальному провадженні, дотримуватися процесуальних строків, які є не тільки дійовим засобом проведення своєчасного розслідування, а й належного забезпечення прав особи в кримінальному процесі.

Література

1. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України. - К.: А.С.К., 2007. - 848 с.
2. Козаченко А.В. Уголовный процесс Украины. - Николаев: Илион, 2007. - 344 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. - Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.
4. Сучкова Г.Г. Время как проблема гносеологии. - Ростов-на-Дону, 1988. - 208 с.
5. Новый тлумачний словник української мови. - 3 том. - П-Я. - Видання друге, виправлене. [Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко]. - Київ: Вид-во “Аконіт”, 2001. - 862 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Відп. ред. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. - Х.: Одиссей, 2013. - 1104 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. докт. фил. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. - 15-е изд., стереотип. - М.: Рус. яз., 1984. - 816 с.
8. Берназ В.Д. Швидке, повне та неупереджене розслідування - завдання кримінального провадження / Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матеріали VI міжнарод. наук.-практ. конф., м. Одеса (4 квітня 2014 р.) - Одеса: ОДУВС, 2014. - С. 3-5.
9. Томин В.Т. Процессуальные документы, сроки и судебные издержки в уголовном судопроизводстве. / В.Т. Томин, Р.Х. Якупов, В.А. Дунин. - Омск: Науч.-исслед. и ред.-изд. группа Омской высш. шк. милиции, 1973. - 50 с.
10. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. - Х: Право, 2013. - 824 с.
11. Исаева Е.В. Процессуальные сроки в гражданском и арбитражном процессе. - М.: Волтерс Клувер, 2005. - 224 с.

*Берназ П.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 04.09.2014